

1. Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под ред. Н. И. Толстого; Институт славяноведения РАН. — М.: Международные отношения, 1999. - Т. 2 -с. 120-124; 2. Roberts, Katherine. *Contemporary Cauchemar: Experience, Belief, Prevention.* // *Louisiana Folklore Miscellany* 13, 1998.- с.15-26; 3. **Alexis Madrigal** *When dreams kill: The phenomenon of sleep paralysis 2011// published in TheAtlantic.com. Distributed by Tribune Media Services.-с.1;* 4. Fukuda K, Miyasita A, Inugami M, Ishihara K. *High Prevalence of Isolated Sleep Paralysis: Kanashibari Phenomenon in Japan.* *Sleep.* 1987 // *Sleep.* 1987. 10(3)- с.279-286; 5. Anna Schegoleva .*Sleepless in Japan: the kanashibari phenomenon . //electronic journal of contemporary japanese studies (ejcjs)Conference and Seminar Papers Kenkyu Proceedings of a Postgraduate Research Seminar in Japanese StudiesOxford Brookes University Research Centre, Oxford Brookes University, UK, 28July 2001- с.29-37;* 6. Terrillon J. *Does Recurrent Isolated Sleep Paralysis Involve More Than Cognitive Neurosciences?* // *Journal of Scientific Exploration* 15 (2001) - с. 97-123.; 7. Sharpless B. *Isolated sleep paralysis and fearful isolated sleep paralysis in outpatients with panic attacks* // *Journal of Clinical Psychology* 66 (2010) (12) -с. 1292-1306; 8. *Sleep Paralysis*<http://www.castleofspirits.com/sleepparalysis.html>-с.1; 9. Firestone, "The "Old Hag": sleep paralysis in Newfoundland. //The Journal of Psychoanalytic Anthropology. с. 47–66.; 10. Shelley R Adler *Sleep Paralysis: Night-mares, Nocebos, and the Mind-Body Connection (Studies in Medical Anthropology)* - Rutgers University Press 2011-с.169; 11. Robert C. Ness *The Old Hag Phenomenon as Sleep Paralysis: A Biocultural Interpretation* // *The Culture-Bound Syndromes Culture, Illness, and Healing Volume 7, 1985, с.-123-145.*

Вікторія КРАСНОЩОК (Кіровоград)
ШЛЯХ ДО ДУХОВНОЇ СУВЕРЕННОСТІ: ТВОРЧІ ПОСТАТІ
Г. ЧУПРИНКИ, М. БАЖАНА, Ю. ЯНОВСЬКОГО
В ЕСЕЇСТИЦІ Є. МАЛАНЮКА

У статті систематизуються роздуми Євгена Маланюка, спрямовані на багатогранне осмислення таких творчих постатей, як Г.Чупринка, М. Бажан та Ю.Яновський. Осмислюючи їх творчий доробок Є. Маланюк констатував становлення епічної національної традиції, стильовий монументалізм, драматизм, стимулювання неоромантичного світогляду, що стали ознаками визрівання і становлення нової моделі національної літератури, духовними ознаками якої були аристократизм духу та державницьке мислення.

Ключові слова: Книга спостережень „готичний ріст”, „духовна суверенність”, аристократизм, державницьке мислення.

The article systematized Malaniuk's thinking aimed at understanding the multifaceted creative figures such as H.Chuprynka, M. Bagan and Yu.Yanovsky. Pondering their creative achievements Malaniuk noted the establishment of the national epic tradition, stylistic monumentalism, drama, stimulating neoromantic

outlook that was a sign of maturation and development of a new model of national literature, spiritual characteristics which were aristocratic spirit and statist thinking.

Keywords: *book of observations, "gothic growth", "sacred sovereignty" aristocracy, statist thinking.*

Процес національної самоідентифікації, становлення „духовної суверенності» митця визначається літературознавцем як „готичність», „готичний ріст». Здійснюючи огляд досягнень української літератури „советського» періоду, Є. Маланюк досліджує прояви тієї нової естетичної системи, детермінованої революційними і пореволюційними подіями. Враховуючи фактор суспільно-політичної атмосфери, протистояння двох начал української ментальності (скитсько-еллінської / барокової та варязько-римської / готичної), що в літературі на рівні стилю виявлялися в ліризмі та трагічності відповідно, чинник формування особистості митця (факти біографічного характеру), критик приходять до висновку про становлення у творчості таких митців, як Г. Чупринки, М. Бажана, Ю. Яновського, естетичної системи, яка виражала сутність національного світогляду, мистецько довершене втілення національного дух і яка визначала становлення нової моделі національної літератури, духовними ознаками якої були аристократизм духу та державницьке мислення.

Як зауважував Л. Куценко, „Проблема „повної Людини”, національної особистості – одна з провідних в есеїстиці Євгена Маланюка. <...> Проблема, яка була предметом дослідження усього його життя” [4, 289]. Дослідник інтерпретував це питання як конкретизовану автором „Книги спостережень” проблему катастрофічного браку української станової та духовної еліти. Додамо: насамперед мистецької еліти, адже слово, образ є найповнішим і найпотужнішим засобом пробудження і стимуляції „національного інстинкту”. Є. Маланюк зазначав: „Мистецька творчість нещадна і мстива. Вона викриває в творі національність творця, вона зраджує в нім найглибше – расу. А викриває і зраджує так, що зримими стають усі пороки, всі язви і всі гріхи митця перед народом, перед справжньою, а не паперовою батьківщиною тіла й духу” [3, 89]. Зауважимо, що критик феномен творчості визначав через категорію духовного росту: „Отже, творчістю називаємо ту працю, зорієнтовану вгору, працю потенційно-готичну, навіть всяку „роботу”, що росте або може рости” [3, 84]. Отож, творчість – це індикатор національної повновартісності душі митця, її цілісність, що в культурологічній системі Є. Маланюка окреслена як „духовна суверенність”.

Політична і культурна ситуація в підрадянській Україні 1920 – 1930-х рр. була типово екзистенційною „межовою” ситуацією вибору не лише в плані фізичного виживання, але й вибору на користь „національного гермафродитства” чи національної повноти. Вона стала визначником потенціалу національного духу, окресливши зокрема перспективи духовного відродження в осерді української творчої (літературної) еліти.

Констатуючи деградацію національного єства П. Тичини і М. Рильського, Є. Маланюк разом із тим звернув увагу на прояви „готичного” росту таких молодих письменників, як Г. Чупринка, М. Бажан, Ю. Яновський, М. Хвильовий, творчість яких стала безсумнівною ознакою „поривань” національного духу крізь полуду денационалізаційного марева 1920 – 1930-х рр. Сутність складної духовної ситуації цього часу критик убачав у систематичній і різновекторній стимуляції „малоросійства”. Зауважмо, причина була не тільки в черговій гуманітарній агресії імперської свідомості („впроскування комплексу меншовартості”, „насмішкуватого відношення до національних вартостей і святощів”, „систематичне висміювання, анекдотизування й глузування зі звичаїв, обичаїв, обрядів, національної етики, мови, літератури, з ознак національного стилю” [1, 236]), а й мала внутрішні причини – „просвітянщину”, що була яскравим виявом ущербності національного духу, а в літературі виявлялася в примітивізації (пониженні духу) мистецького стилю, „бароковості” художнього мислення, підміні національної культури її атрибутами тощо.

Окрім того, однією із вагомих проблем новочасної української літератури Є. Маланюк уважав пріоритетність у ній проявів „еллінського” первня української психіки, що виявлялося в потужності ліризму і мелодраматизму творчості митців „буряного поліття”. На думку критика, у „грозовий” час, коли визначалася доля народу, превалювання „елладності” („елліністичної” (пасивної, жіночої, заміряної) суті) українства й „брак мужеських державотворчих, римських первнів” зумовили національну поразку. „До цього треба було ясної голови і вогняного серця, а ”українська література” в малоросійській інтерпретації дала лише винниченківську „муть” <...> і досить ослаблений „половими проблемами” спинний хребет” [2, 20], – констатує Є. Маланюк.

Подібні тенденції критик простежує і в літературі 1917 – 1930-х років. Осердям української літератури він вважає лірику, проте додає, що фаталізм української поезії полягає у її надмірній чутливості („сльозливість”), „бандурності”, мінорності, що впливає з голосінь та плачів, відсутність „строфічної арматури”, „метричного кістяка”.

Якщо величні події революції пригасили цю тенденцію – драматизм події формував трагічний / героїчний пафос лірики, суворість емоції, кристалізацію національної емоції (пристрасність, ненависть до ворогів тощо), радянський час дав їй „розцвісти буйним цвітом” [2, 28].

Класичним зразком такої „елліністичної” лірики була, за оцінками Є. Маланюка, творчість Володимира Сосюри: „Ця хвороба (а це є хвороба) полягає, так би мовити, в „ліричному недержанні”, у відміну від „недержання словесного”, що є формою чистої графоманії (Поліщуки В., і К., і фаланга тих, що взагалі „пишуть вірші)” [2, 28]. „Феноменальна самообмеженість і творча невибагливість” [2, 29] – такий присуд робить критик В. Сосюри, докоряючи йому у відсутності теми, ідеї, цілісного й органічного образу, „істеричності”, що є ознакою ліричної прострації поета. Причина такої примітивізації ліричного чуття, за Є. Маланюком, – „брак індивідуальності, особистості”, що „робить з Сосюри символічне втілення національної української хвороби переходової доби”, залишає його „гіпертрофованим епігоном балалаєчно-гітарного, ніж бандурного олесівства” [2, 29]. „Плачливу традицію” репрезентує й Д. Фальковський та „ціла хмара” ліриків новочасної доби.

Такі властивості новочасної української літератури визначаються Є. Маланюком як симптоми „духовного параліча” української людини, прояв бездержавності, психологічного комплексу раба. Натомість від революційної доби очікувалося збурення національної свідомості, пробудження національних інстинктів, народження „психологічної самостійності”. Естетичними ознаками, такого пробудження національного духу, за Є. Маланюком, мали бути: пріоритет епічного над ліричним началом, з яким критик асоціював волю і чин; появу трагічного пафосу, що репрезентує в літературі героїчне, рецептивною ознакою якого є піднесеність.

Виявом такого мистецького оновлення літератури для критика стала творчість Г. Чупринки, Ю. Яновського, М. Бажана, М. Хвильового, особистості котрих, оприявлені у творчості, були позначені духом національного ренесансу, зародженням державницького мислення.

Досліджуючи „біографії духу” цих митців Є. Маланюк констатує динаміку визрівання їх національної свідомості, підґрунтям якої є походження письменників – пам'ять поколінь (козацька кров Г. Чупринки), місце народження й освіта (творчим підсонням неоромантизму й елітарності Ю. Яновського стала прекрасна освіта й вишуканий естетичний смак (дослідник простежує відлуння творчого

спадку Р. Кіплінга, Р. Стівенсона, Дж. Конрада), вихований виклачами Єлисаветградського реального училища). Кристалізації національної особистості (витуруванні „комплексу раба”) сприяло протистояння тоталітарній машині, бунт проти духовного окалічення і невільництва (М. Бажан, М. Хвильовий).

Осердям авторського дослідження стає *стильове визрівання* названих митців, яке, власне, і відбивало кристалізацію національного осердя їх особистостей, адже із становленням стилю митця він пов’язує феномен державництва, державницького духу: „І, може, у жадного іншого народу так гостро й болоче не стоїть проблема стилю, проблема духу форми, формотворчого духу, що змушує матерію прийняти певну, адекватну їй і єдину для неї форму. Бо, на хвилину перейшовши з цією термінологією до сфери політики, ми з повним правом можемо констатувати, що проблема державности є також проблемою стилю. Нація, що осягнула форми, є нацією державною. В процесі формування української особистості і індивідуально, і інтегрально (яко нація) <...> проблема стилю, беручи життєво, побутово, є в першу чергу – проблема біографії” [3, 228].

Таким чином, стиль митця Є. Маланюком визначається як індикатор духовної оформленості особистості, а його динаміка, відповідно, безпосередньо пов’язана із становленням індивідуальності митця, що в методології критика оформлюється у проблему біографії.

Аналізуючи процес кристалізації стилю / духу Г. Чупринки, М. Бажана, Ю. Яновського, Є. Маланюк послуговується метафоричною антиномією „бароко – готика”. Зауважимо, що автор модифікує академічне (власне наукове) визначення цих понять, пристосовуючи їх до своєї дослідницької парадигми. Він „розсуває” виключно естетичні межі цих категорій, сповнюючи їх психологічним (духовним), навіть психоаналітичним змістом, який відбиває динаміку змін у національній психіці, боротьбу двох ментальних начал. „Безвладний, розхристаний, двовимірний, врівень з несито просторими степовими обр’яями, в такт із широкими помахами важких степових вітрів, – він фатальний, – пише Є. Маланюк, – це специфічно-українське барокко – стиль непевности, тривоги, татарських погонь і рвучих заграва нічних пожарів. Цей стиль Дикого поля, землі, що століття корчиться в лютих породільних муках навал, воєн, повстань, рабства, дошкульних канчуків і традиційно євразійської обабічності („шатости”), – він сам у собі несе каліцтво, несущільність, руїнність...” [3, 228]. На противагу йому „готика” в філософсько-естетичній системі критика визначається через такі метафори: духовне зростання, долання приземленості, чин і воля, монументальність, мілітарність, пріоритет героїчного,

державництво тощо. Зауважмо, що проблема діалектики бароко і готики в українській культурі й психіці стала наскрізною для дослідника і склала специфічну духовно-естетичну парадигму визначення й опису специфічних ментальних змін у національній свідомості.

Г. Чупринку Є. Маланюк вважав предтечею („апостолом”) генія („Месії”) П. Тичини („Думки про мистецтво”). Ліричність, символізм поезії митця були проявами діонісійського (стихійного / архетипного) типу творчості, утілюючись у специфічній властивості поезії – „музичності”. Така авторська номінація („предтеча”) зумовлена ґрунтовним аналізом творчої манери та особистості Г. Чупринки. Для Є. Маланюка він належить до митців „барокового типу”, якому властива тенденція духовного росту: йому властива „внутрішня енергія”, „напруження”, „загостреність”, „вічне горіння”, „лицарство” [3, 229], що на рівні поетики виявилось в тотожності „Слово є чин і Чин є Слово”, романтизації боротьби (переживання трагічного, культу героїчного), превалюванні романтичних образів „бурі”, „спалаху”, „бою”, „руху”, символізмі, репрезентованого насамперед музичністю поетичного вислову (Є. Маланюк називає це „виморожуванням” „віршовими заклинаннями” національної революції) тощо. Передумовами такого духовного чину лірика автор „Книги спостережень” вважає суб’єктивний фактор (козацьке походження, козацька кров) та об’єктивний (революція), що стимулював його „жадобу боротьби”, „вічне горіння”, „життєве клетотання” у творчості.

Названі ознаки мистецької манери дають право Є. Маланюкові віднести Г. Чупринку до категорії „суцільних людей” („повної людини”), духовне становлення котрих і кристалізація національної свідомості (державницького інстинкту) були органічним і природним наслідком переживання трагічних обставин національної революції. „Згадуючи сьогодні Чупринку, – пише есеїст, – ми згадуємо передовсім чудом явлену постать суцільної людини, з однолитого національного матеріалу зроджену особистість, яка не лише літературно, а, що для нас важніше, – біографічно дала зразок національної повноти і великого національного серця” [3, с.230]. Таким чином, „діонісійство” Г. Чупринки – це властивість його біографічної і творчої індивідуальності, вияв культу героїчного в мистецтві і житті. Пасіонарність митця і стала об’єктивною і логічно зумовленою причиною його ранньої смерті.

Подібний прояв „готичного зростання” спостеріг Є. Маланюк і в творчості М. Бажана. На тлі „фактичної” „загнаності” української літератури в УССР „в могилу мовчання” [3, 231], „затруювання потенційно могутньої культури української” апаратом „радянського царизму на Україні” [3, 232] доробок митця являв собою духовний пошук своєї ідентичності, був проявом долання комплексу раба.

Вражаючими для критика є вияви „нетрадиційної енергії таланту”, „нетрадиційної волі” автора циклу „Будівлі”, збірок „Різьблена тінь” і „17-й патруль”, які є предметом аналізу Є. Маланюка у праці „3 Київського Парнасу останніх літ”. Вони стають не тільки індикаторами непересічності обдарування М. Бажана, але демонструють потенціал кристалізації „національної істоти” письменника в умовах тоталітарного тиску, що не може не викликати поваги з огляду на драматичну творчу долю М. Рильського та П. Тичини.

Є. Маланюк чітко простежує трагедію „покаліченості поета”, оприявлену в поезиці творів, відзначаючи й духовний потенціал, нову аксіологічну систему митця, детерміновану пробудженням національним інстинктом, що дозволяє йому полемізувати і викликати на ідеологічний герць „всеросійських” ідеологів „великоросійського месіанізму”, бунтувати проти новочасної поліційної машини радянської імперії. „Всілякого „клясицизму” в творах Бажана – брак, як і брак взагалі такої рідної, такої елліністично-елястичної „погідності” і традиційного „благоденствія”. Отже, з тим більшою увагою підкреслюємо в Бажані його „енгармонійність”, його виразну анти-„милозвучність”, його волеве, свідоме намагання прорвати стопудову атмосферу рабства і розуміємо його в цім прориванню набуту покаліченість, поламаність, місцями косноязычний крик, але крик густий і ніколи не гістеричний” [3, 234].

В основі Маланюкових спостережень творчого зростання М. Бажана лежить хронологічний принцип. Застосування цього підходу дозволяє дослідникові визначити етапи становлення творчої індивідуальності митця. Автор використовує системний підхід в осягненні творів митця: він послідовно простежує динаміку сюжетно-образної парадигми, вивчає формальні пошуки поета. Ці спостереження зрештою дають можливість критикові накреслити картину становлення індивідуального стилю М. Бажана, увиразнити його оригінальні риси. Безсумнівно, що оцінки естетичних параметрів поезики митця Є. Маланюком переносилися у сферу суто психологічну: на їх основі дослідник робив висновки про зміни у психіці М. Бажана як індивідуальності, так і виразника колективного несвідомого. Автор наголошує на тому, що творчість поета є продуктом протистояння двох первнів української психіки – еллінського (барокового) і варязького. Це своєрідний духовний вибір, котрий робить митець на користь останнього чинника. Стильово він виражається у стимулюванні філософського підходу в осягненні буття, полемічності, символічності образів, зрештою превалювання епічності над ліризмом, монументальності стилю, драматизмі, переході від статичності до динаміки у сфері форми, що

знаменували авторський „шлях у готику”. Проте психологічна травма М. Бажана („традиційна українська природа”) як творчої особистості раз по раз проривається в його художній свідомості й „калічить його конструкційні пляни і композицію творів”: фантастичність картин, навіяних містицизмом світопочування, невиразність трагічного пафосу, романтизм „барокового типу”, надмірне забавляння метафорами й образами тощо оцінюються Є. Маланюком як рецидиви типowo українського мелодраматизму.

Серед митців, які у своїй творчості репрезентували традиції „західництва” (елітарності), критик відзначав і Ю. Яновського, осмисленню стильових особливостей котрого він присвятив працю „Юрій Яновський”. Постаць цього художника для Є. Маланюка по-своєму була знаковою. Насамперед із митцем його єднало земляцтво й *alma mater* – Єлисаветградське реальне училище, у „соняшних коридорах” якого „імператор залізних строф” бачив „майбутнього автора „Вершників” та „Чотирьох шабель” [3, 329]. По-друге, Ю. Яновський був репрезентантом неоромантичного напрямку в новій українській літературі. Стиль, яскравим представником якого він став у прозі, був знаковим для Є. Маланюка, оскільки за критеріями його оцінок він був ознакою еволюції українського красного письменства від власне ліричної традиції до епічної героїчної. Разом із тим неоромантизм став і новою світоглядною моделлю, у якій пріоритет був відданий сфері духовного на протигагу матеріальному. У творчості Ю. Яновського цю властивість Є. Маланюк пов’язує із *образом моря*, що має не стільки геополітичне чи географічне значення, скільки „психологічне” – „духовний комплекс”, який тривалий час в українців був „спаралізований” [3, 331]. Символічним навантаженням цього образу є романтика пошуку, боротьби, протистояння стихіям, гартування духу, відкриття потаємного, зрештою – це руйнування української „осілості”, що в грізні революційні часи, за Є. Маланюком, виявилася в державницькій пасивності, байдужості українства. Досліджуючи ґенезу неромантизму Ю. Яновського, літературознавець наголошує на творчому „перетопленні” митцем „чужих” „слідів” („англійський вплив” творчості Дж. Конрада, Р. Кіплінга, Р. Стівенсона), що сформувало властиво національний варіант неоромантизму. Пріоритет героїки торжества людського духу, що пронизує усі твори Ю. Яновського, для критика став ознакою епізації ліричної традиції українського письменства, а отже, і знаком народження „високої” літератури, в осерді якої культ піднесеного: „творчість Ю. Яновського є яскравим контрастом до тієї цілості нашого мистецтва. Є-бо вона епічна в найповнішому значенні цього слова. І тут Яновський був „войовником”, що,

переборовши в собі одну з найміцніших наших національних рис „завоював” малознані дотепер області і простори епіки” [3, 332].

Таким чином, здійснюючи огляд літературних практик революційного й пореволюційного часу в Україні, Є. Маланюк прагне віднайти й простежити прояви тієї нової естетичної системи, яка, безсумнівно, мала постати з огляду на карколомні історичні, політичні події, що відбулися на психіці українства. Оцінки творчого доробку митців тієї доби автор здійснює, ураховуючи кілька чинників: фактор суспільно-політичної атмосфери, протистояння двох начал української ментальності (скитсько-еллінської / барокової та варязько-римської / готичної), що в літературі на рівні стилю виявлялися в ліризмі та трагічності відповідно, чинник формування особистості митця (факти біографічного характеру). Осмислюючи творчий доробок Г. Чупринки, М. Бажана, Ю. Яновського, Є. Маланюк констатував становлення епічної національної традиції, стильовий монументалізм, драматизм, стимулювання неоромантичного світогляду, що стали ознаками визрівання і становлення нової моделі національної літератури, духовними ознаками якої були аристократизм духу та державницьке мислення.

Література:

1. Маланюк Є. Книга спостережень: проза : в 2-х т. Т. 1 / Євген Маланюк. – Торонто : Гомін України, 1962. – 525 с. 2. Маланюк Є. Книга спостережень: проза : в 2-х т. Т. 2 / Євген Маланюк. – Торонто : Гомін України, 1966. – 478 с. 3. Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу / Є. Маланюк. – К. : Дніпро, 1997. – 430 с. 4. Маланюк Є. Повернення : Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / Євген Маланюк ; упоряд. і передм. Тарас Салига. – Львів : Світ, 2005. – 496 с. – (Серія „Ad Fontes – До джерел”).

Андрій ПАСЛАВСЬКИЙ (Київ)

ПРИРОДА СУЧАСНОГО ПОБУТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВТЕНТИЧНОЇ МУЗИКИ. ПРОБЛЕМА РЕКОНСТРУКЦІЇ

Актуальність даної статті полягає в тому, що вона описує процеси і явища в побутуванні української народної музики на сьогоднішній день. Складні історичні умови, такі як руйнування естетичних стереотипів і засилля чужорідних елементів комуністичною владою, відсутність сприятливих умов для коректних досліджень і, навіть у часи незалежності, не вироблена чітка методологічна структура етномузикології, викликали досить різнопланове і не до кінця усвідомлене розуміння сучасної ситуації. Аналізуючи теоретичні положення з досліджень народної музики, діяльність певного типу сучасних фольклорних колективів було розглянуто з аспекту відносини традиція-реставрація - реконструкція. Отримані результати дали загальне